

Türkçülüğün Esasları

Uğur KILINÇ*

Ziya GÖKALP, *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Neşriyat, 14. Baskı, s. 282,
ISBN: 9786051551920- İstanbul

Türkçülüğün Esasları (1923): Yüzyıl Sonra Gökalp'in Süregelen Etkisi

Ziya Gökalp'in Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinde (1923) yayımladığı *Türkçülüğün Esasları* kitabına yazıldıktan bir asır sonra yani bugünden baktığımızda yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in kurumsallaşması sürecinde ciddi bir etkisi olduğunu ve söz konusu etkinin bugüne kadar süregeldiğini hala görmekteyiz. Mustafa Kemal Atatürk'ün "fikirlerimin babası"¹ olarak nitelediği Ziya Gökalp'in ölümünden bir sene önce yayınladığı bu metinde yer alan düşüncelerinin bilhassa Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde önemli ölçüde devletin kurucu kadroları tarafından hayata geçirildiği görülmektedir. Gerçekleşmiş olan bu fikirlerin siyasal ve sosyal etkileri bugüne kadar uzanmaktadır. Kemalizm'in gayri resmî ideoloğu olarak da anılan Gökalp, 20. Yüzyılın başında Osmanlı'nın son döneminde devletin ayakta kalabilmesi için Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları karşısında Türkçülüğün kurtuluş reçetesi olacağını düşünmüştür (Cevizci, 2005).

* Doktorant, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, ugurklnnc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9414-0295

¹ Nitekim Mustafa Kemal Atatürk "fikirlerimin babası" olarak andığı Ziya Gökalp'in tedavi sürecine müdahil olmuştur. Gökalp'in vefatının ardından TBMM'de alınan kararla eşine ve çocuklarına maaş bağlanmıştır. Ayrıca Gökalp'in vasiyeti üzerine İstanbul'da yer alan Sultan Mahmud Türbesi'ne defni sağlanmıştır (Önder, 1987). Tüm bunlar Gökalp'in Cumhuriyet'in kurucu kadroları üzerindeki tesirinin birer izdüşümüdür.

Kendisinden önce süregelen Türk milliyetçiliği geleneğini tevarüs eden Ziya Gökalp'in hem sosyal bilimler açısından Türkiye'deki düşünce dünyasına hem de siyasal açıdan Cumhuriyet'in -bugüne kadar etkilerini sürdüren- ilk dönem politikalarına yön veren özgün bir rolü olduğu söylenebilir.

Gökalp'in Türk Ocaklılara atfen "Ocaklılara Armağan" ifadesiyle yayınladığı *Türkçülüğün Esasları* metni iki ana bölümden oluşmaktadır (Sağlam, 2008): İlk bölümde "Türkçülüğün Özü" ana başlığı altında Gökalp'in sınırlarını çizmiş olduğu Türkçülük kavramının sosyal boyutu tartışılırken "Türkçülüğün Programı" başlığını taşıyan ikinci bölümde ise bu düşüncelerinin pratikte nasıl hayata geçebileceği yer almaktadır. Gökalp kitabın birinci bölümünde ilk önce Türkçülük kavramının tarihini anlatmakta ve sonrasında bu kavrama ilişkin sınırları çizmektedir. Sonrasında ise dünyada güçlenmeye başlayan ideolojilerle karşılaştırarak önerdiği milliyetçilik modelinin düşünsel altyapısını ortaya koymaya çalışmaktadır. İkinci bölümde ise dilde, estetikte, ahlakta, hukukta, dinde, ekonomide, siyasette ve felsefede Türkçülük programının nasıl uygulanabileceğine ilişkin düşüncelerini kaleme almıştır (Gökalp, 2014).

Gökalp'in 1913-1914 yıllarında Türk Yurdu ve İslam dergilerinde kaleme alıp daha sonrasında 1918 yılında yayınladığı "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" kitabıyla 1923'te yayınladığı *Türkçülüğün Esasları* eseri arasındaki temel farka baktığımızda milliyetçilik vurgusunun yaklaşık bu on yıllık zaman diliminde giderek güçlenirken İslam vurgusunun daha da zayıfladığı görülmektedir (Doğanoğlu, 2016). Hatta Gökalp kitabın çeşitli yerlerinde İslamcılık düşüncesine ciddi eleştiriler getirmektedir (Gökalp, 2014: 101). Gökalp'in eserlerindeki bu değişimi anlamak için 20. Yüzyılda Osmanlı'nın yaşadığı toprak kayıplarını iyi anlamak gerekir. Osmanlı'nın son on yılında yaşadığı toprak kayıpları ve büyük bir imparatorluğun dağılması sürecinin beraberinde çözülmesi oldukça güç olan toplumsal kırılmaları ve yeni bir politik-sosyolojik yapıyı doğurduğu söylenebilir. Osmanlı yıkılırken bir taraftan Balkanlar'daki, Kuzey Afrika'daki ve Ortadoğu'daki topraklarını önemli ölçüde kaybetmiş, diğer taraftan İtilaf Devletleri'nin dayattığı Sevr Antlaşması ile Anadolu'da küçük bir toprak parçasına sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Tüm bu yaşananlara mukabil hem Gökalp'in hem de çağdaşlarının bir yönüyle refleksif olarak, diğer yönüyle Anadolu'da bütünlüğü sağlamaya dönük pragma-

tik bir tercih olarak rotalarını Türkçülüğe doğru daha fazla kırdıkları anlaşılmaktadır.

Türkçülük Tanımı ve Turan Hedefi

Ziya Gökalp bu eserinde “Türkçülük” tanımını yaparken öncesinde altı farklı Türkçülük anlayışını ele almakta ve sonrasında metodolojik olarak bunları ayrı ayrı eleştirmektedir. Nihayetinde millet tanımını “terbiyede, harsta² ve duygularda” ortaklık olarak tanımlamaktadır: “lisanca, dilce, ahlakça, bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden müşterek bulunan bir zümredir” (Gökalp, 2014: 37-38). Gökalp Türkçülüğü bir soy ağacı üzerinden değil “kültür birlik-teliği” üzerinden ele almış ve “aynı kültür dairesinde” yer alan farklı etnik unsurların da –ihanet etmemeleri kaydıyla şerhini düşerek- Türk olarak görülebileceğini savunmuştur. Esasında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 66. Maddesinde yer alan ifadelerin Gökalp’in ve dönemdaşlarının düşüncelerinin bir izdüşümü olduğu söylenebilir. Anayasanın (TBMM, 1982) 66. Maddesinde yer alan “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür” maddesi ve “Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz” maddesi Gökalp’in Türkçülük anlayışıyla örtüşmektedir.

Gökalp’e göre Türkçülük sadece devletin egemenlik alanı içerisinde değil aynı zamanda Asya’nın tamamına uzanan geniş bir coğrafyada da etki gösterebilir. Peki, harsta birlik Türklerin yaşadıkları bu topraklarda siyasal bir birliği getirir mi? Gökalp yeni kurulan Cumhuriyet’in imkânsızlıklarını ve dönemin güç dengelerini göz önüne almış olsa gerek ki bu soruya 1923 yılında “şimdilik hayır” yanıtını vermektedir. Türkçülüğün yakın hedefi olarak Oğuz illeri olarak sıraladığı Türkiye, İran, Harezm ve Azerbaycan topraklarında harsta birleşme hedefini koymaktadır. Yazar “ikinci uzak hedef” olarak ise turanı belirlemiştir: o tüm Asya boyunca Türki coğrafyada harsta birliği işaret etmektedir. Gökalp’in bu ifadelerinden on sene sonra kurucu Cumhurbaşkanı Atatürk’ün 1933 yılında verdiği bir demeç esasında Gökalp’in ve o dönem düşünürlerinin ortak fikirlerinin de bir izdüşümü olarak okunabilir:

² Hars kavramı bir toplumun manevi, geleneksel ve kültürel değerlerinin bütünü olarak kullanılmaktadır.

“Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur. Komşumuzdur. Müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez... Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanırlar? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür...” (Kocatürk, 1984).

Gökalp’in “şimdilik hayır” ifadesi ile Atatürk’ün “yarının ne olacağını kimse bugünden kestiremez” ifadesinin esasında aynı kapıya çıkması dikkat çekmektedir. Dönemin şartları gereği her ne kadar Sovyetler Birliği karşıya alınmak istenmeyen bir güç olsa da orta vadede Sovyetler sonrası döneme ilişkin her iki isim de harsta yani milli kültürde birliktelik mesajı vermişlerdir. Kemalizm’in gayri resmi ideoloğu olarak anılan Gökalp de, onun fikirlerinden etkilenen Mustafa Kemal de doğrudan politik bir hedef olarak Türk coğrafyasında birleşmeyi işaret etmese de dolaylı olarak kültürel alanda birliktelik üzerinden kültürel bir etki alanı kazanılmasını savunmuşlardır. Tüm bu ortaklaşmalar *Türkçülüğün Esasları* metninin dönemin ruhunu yansıtan ve dönemin ruhuna yön veren bir metin olduğunu açıkça göstermektedir.

Hars ve Medeniyet Kavramları Ekseninde Batılılaşma

Akademik alanda “milli sosyoloji” kurma gayesinde olan Gökalp (Ünsaldı & Geçgin, 2013) toplumbilim alanında yaptığı “hars-medeniyet” ayrımını *Türkçülüğün Esasları*’nda detaylı bir şekilde ele almaktadır. Gökalp’e göre her iki kavram da sosyal yaşamı içine alan bir muhtevaya sahipken ayrıştıkları nokta harsın bir milletin ahlak, hukuk ve din gibi sosyal kurumlarının ahenkli bir bütününe ifade ederken medeniyetin daha geniş bir çerçevede birden çok milletin toplumsal hayatının toplamını ifade etmesidir. Gökalp’in sosyolojisinde hars en temelde duygulardan oluşurken medeniyet ise bilgilerden oluşur.

Yazar medeniyetle ilgili görüşlerini ifade ederken en temelde medeniyetlerin inançlarla özdeşleştirilemeyeceğini öne sürmektedir; ona göre tarihsel olarak Doğu medeniyeti İslam’la, Batı medeniyeti ise Hristiyanlıkla doğrudan özdeşleştirilemez. Doğu medeniyetini ve Batı medeniyetini tarihsel olarak birbirine zıt iki medeniyet sistematığı olarak ifade eden Gökalp nasıl aynı anda iki farklı dine inanılamayacaksa aynı anda iki farklı medeniyet kümesinin içinde de yer alınamayaca-

ğını savunmaktadır. Bu çerçevede ona göre Tanzimatçıların en büyük hatası ilk olarak bu iki farklı medeniyet dairesini tek bir potada eritmeye çalışarak ahenksiz bir yapı kurmaları, ikinci olarak Batı medeniyetini sadece şekil yönüyle taklit etmeye çalışmaları olmuştur. Gökalp'in medeniyet kavramı ile din olgusunu birbirinden ayırarak esasında muhafazakâr eğilimi güçlü olan toplumu da bu Batılılaşma sürecine dâhil edecek teorik bir zemin oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Ziya Gökalp burada bir teorisyen olarak tercihini Batı medeniyetinden yana kullanmaktadır. Esasında Gökalp'in bu tercihi 19. Yüzyıldan itibaren Ortaylı'nın (2006) deyimiyle ivme kazanan Türk modernleşmesinin bir sonucu olarak okunabilir. Bu tercih aynı zamanda Rönesans'tan itibaren bilimsel devrim, Fransız İhtilali ve Sanayi devrimi ile birlikte "Modernite" olgusunu kuran ve küresel anlamda güç kazanan Batı medeniyeti karşısında (Jeanniere, 2018) o kümeye dahil olarak güç kazanmayı hedefleyen pragmatik ve politik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı besleyen pratik ise Gökalp'in yaşamı boyunca adım adım küçülen ve Batılı güçlerle savaşı sonrasında parçalanmış imparatorluktan geriye kalanı "elde tutabilme" çabası yani "vatanı müdafaa" fikri yer almaktadır. Bunun formülünü ise Batılıların medeniyet kümesine dâhil olup bilimden sanata, askeriyeden hukuka onlardan daha fazla ilerleme kat etmekte görmektedir:

"Gerek dinimiz, gerek vatanımızın istiklalini nasıl müdafaa edebileceğiz? Bu dini ve vatani tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki, o da ilimlerde, sanayide, askeri ve hukuki teşkilatlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir, yani medeniyette onlara denk olmaktır. Bunun için de tek bir çare vardır: Avrupa medeniyetine tam bir surette girmek" (Gökalp, 2014: 79).

"Garba Doğru" başlığını taşıyan bölümde Yahudiler ve Japonlar üzerinden harsları ve dinleriyle farklı olsalar da Batı medeniyeti kümesinde yer alabildikleri örneğini vermektedir. Yine benzer şekilde Rusların Batı medeniyeti kümesine girdikten sonra askeri ve politik alanlarda yaşadıkları hızlı gelişimi de örnek göstermektedir. Ayrıca tezini güçlendirmek için tarihsel olarak Türklerin birden çok kez medeniyet kümesi değiştirdiğini de ifade ederek bunu yeniden yapmakta bir beis olmayacağını göstermek istemektedir.

Gökalp, Osmanlı Devleti ile Türkler arasındaki tarihsel ilişkiyi de bu hars ve medeniyet kavramları üzerinden okumaktadır. Gökalp Osmanlı'nın tarihsel süreç içerisinde Türk harsına sırtını çevirerek kozmopolit bir muhteva kazandığını ve Türk harsını küçümsediğini ifade etmektedir. Ona göre Osmanlı'nın en büyük eksiklerinden biri milli bir Türk kültürünün imparatorluğa aşıl原因amamış olması ve devletin gereğinden fazla kozmopolit bir yapıya bürünmesidir. Gökalp bir medeniyetin ancak "milli bir hars" aşılırsa ahenkli bir bütünlük oluşturacağını iddia etmektedir. Nitekim kitabında milli harsı bozulmuş milletleri "dejenere milletler" olarak nitelemektedir. Gökalp milli harsın güçlendirilmesi için formülü "halka gitmekte" görmektedir; ona göre ancak harsın canlı bir müzesi olarak nitelediği halka gidildiği takdirde milli hars elde edilebilir. Gökalp'in iddia ettiği gibi Anadolu köylerine gidildiğinde zihninde tasavvur ettiği şekliyle milli bir harsın bulunup bulunamayacağı oldukça müphem olmakla beraber teorisinin en temelde kendi dönemindeki "topluma yabancılaşmış aydın" sorununa bir çözüm olarak bu fikri sunduğu söylenebilir.

Türkçülüğün Esasları'nda tüm bu fikirler şu denklemle özetlenmeye çalışılmıştır: "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim" (Gökalp, 2014: 83). Fakat daha önce de ifade edildiği gibi Gökalp'in bu kitabındaki teorisinde Türk milliyetçiliği ve Batı medeniyeti kavramlarının daha çok öne çıktığı unutulmamalıdır.

İmparatorluktan Ulus Devlete

Gellner ulusçuluğu "siyasal birim ile ulusal birimin çakışması" (Uluslar ve Ulusçuluk, 2022: 69) olarak tanımlamakta ve "ulusçu" ilkenin tatminin getirdiği mutluluğun ve bu ilkenin çiğnenmesinden kaynaklanan kızgınlığın duygusal olarak bu ideolojiyi beslediğini ifade etmektedir (Gellner, 2022). Bu bağlamda ulus-devlet fikrini savunan Gökalp imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecini camia hayatındaki kavimlerin dağılması ve ortak mefkûreye sahip kavimlerin milli vicdan etrafında birleşmesi olarak ele almaktadır. Osmanlı'dan kopan bu kavimler arasında Gökalp'e göre Türk milletinin yeri başkadır: hatta ona göre Türk harsı "dünyaya" gelmiş ve gelecek olan harslar arasında "en güzel" olanıdır. Gellner'in "ulusçu ilkenin getirdiği tatmin" olarak ele aldığı olgu üzerinden değerlendirecek olursak Gökalp'in Türk milliyetçiliğini yüceltirken sıklıkla Türk harsının diğer kavimler karşısında üstünlüğüne vurgu yaptığını görürüz.

Carr'a (2018) göre ulusçuluk, yerine gelmiş olduğu monarşilerdeki "kralın çıkarlarının" yerine "ulusun kolektif çıkarlarını" merkeze aldığı iddiasını taşımakta ve "ulus" kavramına ilişkin olan şeyleri yüceltmektedir (Carr, 2018). Nitekim bir Türk milliyetçisi olarak Ziya Gökalp'in incelediğimiz kitabındaki cümleleri bu bağlamda ele alınabilir:

"Camia hayatı, mahkûm kavimler için zararlı olduğu derecede hâkim kavim için de zararlıdır. Buna kendi kavmimizden daha açık bir misal olamaz: Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu iken, bu camianın vücuda getirdiği feodalizm içinde kul halini aldılar. Diğer kavimler Osmanlı topluluğundan irfanlı, medeniyetli ve zengin bir halde ayrılırken, zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıçla eski bir sabandan başka bir mirasa nail olamadılar (sahip olamadılar)" (*Türkçülüğün Esasları*: 96-97).

Gökalp bu metinde ifade ettiği tezlerini kitabın çeşitli yerlerinde tekrarlamaktadır. Ona göre bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti döneminde Türkler siyasal ve kültürel olarak dışlanmış ve Osmanlı'dan hak ettiği kazanımları alamamışlardır. Peki, ona göre çare nedir? Türk ulusçuluğunu merkeze alan ve Carr'ın deyimiyle "ulusun kolektif çıkarlarını" önemseyen bir devlet anlayışı. Gökalp sosyolojisinde bu olguyu gerçekleştirmek milli vicdanı ve milli dayanışmayı kuvvetlendirmekle mümkündür. Durkheim sosyolojisinde toplum içerisindeki bireylerin ortak duygulanımlarını ifade eden "kolektif bilinç" kavramı Gökalp'te "milli vicdan" ve "milli tenasüd" kavramlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Ona göre bir toplum milli vicdan etrafında ne kadar toplanabilirse ve bir milli dayanışma oluşturabilirse o kadar bağımsızlığını koruyabilir ve toplumsal alanda ilerleme gösterebilir.

Türkçülüğün Esasları'ndaki Durkheim Etkileri

Gökalp'in bu metnini okurken kendinizi sözgelimi Durkheim'ın "Sosyolojik Yöntemin Kuralları" kitabını okuyor gibi hissedebilirsiniz. Ziya Gökalp'in sıkça toplumsal yapıyı öne çıkartan sosyolojik görüşlerinin oluşmasında Fransız filozof Emile Durkheim'ın önemli bir rolü vardır. Nasıl Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının en çok takip ettiği isimlerden biri Gökalp ise, Gökalp'in de sosyal bilimlere ala-

nında referans aldığı isim Emile Durkheim'dır. Durkheim sosyolojisi-
sinde toplumu çözümlemede referans alınan ve toplumsal sorunların
çözümünde önemli bir rol oynayacağı düşünülen “meslek birlikleri”
kavramı (Collins & Makowsky, 2014) Gökalp'te Türk tarihi üzerinden
ve toplumsal yaşam üzerinden ele alınmış ve irdelenmiştir. Mesleki
birliklerin Türk tarihindeki önemine değinen teorisyen milli bilincin
güçlendirilmesinin yollarından birinin de mesleki birliklerin güçlen-
dirilmesi olduğunu savunmuştur. Onun Avrupa'daki tarihsel süreci
aynı Durkheim sosyolojisinde olduğu gibi uzmanlaşma ve meslek bir-
likleri üzerinden okuduğu görülmektedir:

“Avrupa'nın büyük şehirlerinde sosyal yoğunluğun artması içtimai işle-
rin bölünmesini gerekli kıldı. Uzmanlık meslekleri ve uzmanları mey-
dana getirdi. Uzmanlıkla beraber fertlerde, ferdi şahsiyet teşekkül etti
(oluştı). Ruhların esas bünyesi değişti” (Gökalp, 2014: 26).

Gökalp'in sadece düşünceleriyle değil aynı zamanda metodik
olarak yazım stratejisiyle de Fransız sosyal bilimciden esinlendiği gö-
rülmektedir. Pozitivist düşünceden beslenen Durkheim'ın metinle-
rindeki sistematik ile Gökalp'in kullandığı sistematığın birbirine çok
yakın olduğu söylenebilir. Her ikisinde de nesnel ve analitik bir dil
kullanılmakla beraber sıkça gözlem, karşılaştırma ve sınıflandırmaya
başvurulmaktadır. Bununla birlikte ele alınan konunun farklı yönleri-
ni karşılaştırma ve tanımlanmaya çalışılan sosyolojik olgunun operas-
yonelleştirme ile sınırlarının çizilmesi de her iki yazarın başvurduğu
bir yazım stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkçülüğün Programı: Halka Doğru

Gökalp kitabının ikinci bölümünde “Türkçülüğün Programı” üst başlı-
ğının altında sırasıyla dilde, estetikte, ahlakta, hukukta, dinde, ekono-
mide, politikada ve felsefede Türkçülük programının nasıl uygulan-
abileceğiyle ilgili görüşlerini dile getirmektedir. Tüm bunların arasında
“dil” meselesinin üzerinde bilhassa durduğu görülmektedir. Gökalp
ve onun gibi Türkçü çizgide yar alan dönemdaşlarının düşünce dün-
yasında “dil” milli birliğin inşasında ve bir milletin milli kültürünün
tanımlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Çelik, 2022). Gökalp'in
kendi döneminde entelektüeller arasında tartışma konusu olan ve dil-

de sadeleşme düşüncesine yönelik temkinli yaklaştığı görülmektedir. Ona göre Türkçe, mevcut kullanımdaki halk diline yaklaşmalı fakat dilde sadeleşme yapılırken topyekûn tüm “yabancı” kelimeleri tasfiye etme yoluna gidilmemelidir. Gündelik hayatta sıkça kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin muhafaza edilebileceğini söyleyen yazar, Türk milliyetçiliğini tanımlarken yaptığı pragmatik yöntemi dilde de “Türk halkının bildiği, kullandığı her kelime Türkçedir” (*Türkçülüğün Esasları*: 151) diyerek sürdürmektedir. Tüm bunlardan hareketle eğer Gökalp’in ömrü yetseydi Cumhuriyet’in ilk dönem dil politikalarına yönelik eleştiriler getireceği varsayılabilir.

Gökalp kitabının ikinci bölümünde ele aldığı meselelerde sıklıkla entelijansiyanın “halka gitmesi gerekliliğinden” bahsetmektedir. Ona göre edebiyatçılar, öğretmenler, şairler, müzisyenler Anadolu’daki Türk halkına gidip harsın yaşayan bu müzesini keşfettikçe büyük eserler ortaya koyabilir. Bir Türk milliyetçisi olan Gökalp’in gözünde dünyadaki tüm örneklerinin arasında Türk harsının çok büyük bir potansiyele sahip olduğu fikrini benimsemesi ulusçuluk düşüncesinin bir çıktısıdır. Bu bölümde Türkiye’de yüz yıldır süregelen dini yaşama ilişkin tartışmalara yönelik Gökalp’in düşüncelerine baktığımızda hutbelerin ve dini kitapların halkın anlaması için Türkçe olması gerektiğine yönelik bir vurgu olduğu görülmektedir. Tüm bunlar milliyetçi düşüncenin birer uzantısı olmakla beraber *Türkçülüğün Esasları*’nın ikinci kısmında yazar dünyadaki ideolojileri ve felsefi akımları kendi teziyle karşılaştırarak değerlendirirken sıklıkla Türk harsı ve Batı medeniyetinin ortaklaştığı noktalara da vurgu yapmaktadır. Örneğin eski Türk geleneklerindeki kadın ve erkek ilişkileri üzerinden Türk ulusunu “en feminist” ulus olarak nitelemektedir. Yine eski Türk geleneklerinden hareketle Türk ulusu ona göre dünyanın “en demokrat” ulusudur.

Yüzyıl Sonra Türkçülüğün Esasları

Tüm bunlardan hareketle denebilir ki Ziya Gökalp’in 1923’te yayınlandığı *Türkçülüğün Esasları* kitabı aradan geçen bir asır sonrasında bile hala etkisini korumaktadır. Gökalp’in bu kitapta Türk milliyetçiliği üzerine savunduğu tezlerinin birçoğu Cumhuriyet’in kurucu kadroları tarafından hayata geçirilmiştir. Tabi ki bu milliyetçi politikalar tek başına Gökalp’in ürünü değildir; Gökalp’in de tevarüs ederek içinde yer aldığı milliyetçi geleneğin tesiri politik ve sosyolojik değişimle-

ri sağlamıştır fakat yazarın kendi döneminde hem milliyetçiler hem de devletin kurucu Cumhurbaşkanı üzerindeki etkisi onu bu hususta daha da özel bir yerde konumlandırmaktadır. Bu metin 100 yıllık süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasasından kurumlarına kadar hangi perspektifle şekillendiği anlamak için önemli bir mihenk taşı niteliğindedir.

Kaynakça

- Carr, E. (2018). *Milliyetçilik Sonrası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). Ziya Gökalp. *Felsefe Sözlüğü* (s. 1806-1807). içinde İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Collins, R., & Makowsky, M. (2014). *Toplumun Keşfi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelik, Z. (2022). *Dil Mühendisliği ve Türkiye'de Uluslaşma*. Ankara: Siyaset Yayınları.
- Doğanoglu, M. (2016). "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak"tan "Türkçülüğün Esasları"na Ziya Gökalp ve ulus tasavvuru. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1195-1210.
- Gellner, E. (2022). *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Jeanniere, A. (2018). Modernite Nedir. M. Küçük içinde, *Modernite versus Postmodernite* (s. 111-125). İstanbul: Say Yayınları.
- Kocatürk, U. (1984). *Atatürk'ün fikir ve düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ortaylı, İ. (2006). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Önder, M. (1987). Ziya Gökalp'in son saatleri ve Atatürk'ün yakın ilgisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.
- Sağlam, S. (2008). Ziya Gökalp. *Türkiye'de Sosyoloji I* (s. 161-219). içinde Ankara: Phoenix Yayınları.
- TBMM. (1982, 10 18). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- Ünsaldı, L., & Geçgin, E. (2013). *Sosyoloji Tarihi: Dünya'da ve Türkiye'de*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Zweig, S. (2013). *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar*. İstanbul: Can Yayınları.